

Aspects of Punishing the Multiplicity of Criminal Results Caused by the Behavior of Medical Professionals¹

Hamid Askaripour², Mohammad Ali Mahdavisabet^{3*}, Mohammad Ashouri⁴, Hooshang Shambayati⁵

1. Extracting the Article from the Ph.D. Thesis and the Title of the Thesis: The Multiplicity of Crimes with Emphasis on the Multiplicity of the Results of a Single Criminal Behavior in Iranian and French Law.
2. Ph.D. Student in Criminal Law and Criminology, College of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University Tehran, Iran.
3. Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, College of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. (Corresponding author: m_mahdavisabet@srbiau.ac.ir)
4. Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, College of Law, Theology and Political Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
5. Professor of the Department of Criminal Law and Criminology, College of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The increasing importance of the behavior of doctors in realizing the health of patients makes one of the most important topics of criminal law, that is, the multiplicity of crimes and its various aspects, worthy of investigation. On the one hand, the importance of the crimes of doctors is because a doctor's behavior sometimes leads to different criminal results of irreparable bodily harm in different ways, and it raises the important question of whether the rules of response are similar to other crimes or not. On the other hand, the prediction of multiple consequences in the Islamic Penal Code of 2012 (with its latest amendments according to the law on reducing the punishment of penal servitude approved in 2019) makes the legal system regarding the legal aspects of punishing these behaviors worthy of mention and analysis.

Method: The method used in the present research is descriptive-analytical and data collection was done with library documentation tools.

Ethical Considerations: All stages of the current research, the authors have tried to observe scientific honesty and original references.

Results: In this format, the scope and examples of the criminal behavior of doctors in the multiplicity of results are often presented in the form of examples of crimes against the body and internal organs in the discussion of diet and from this point of view, the possibility of the spread of punishment and the effects of the multiplicity of results are faced with serious ambiguity. Another point is that the criterion of multiple results arising from the crimes and violations of doctors is not included in the law on the organization of the medical system approved in 2013 and referring to the generality of the Islamic Penal Code is not responsive and does not provide a differential response to the behaviors of medical professionals.

Conclusion: Many results are sometimes criminal and sometimes violation and sometimes the violation results in a crime and is included in the criminal title, which itself has important ramifications. These technical discussions, along with the institutional duality in punishing these behaviors, show the double importance of discussing the multiplicity of criminal results and the behavior of medical professionals.

Keywords: Multiplicity of Results; Medical Professionals; Punishment

Corresponding Author: Mohammad Ali Mahdavisabet; **Email:** m_mahdavisabet@srbiau.ac.ir

Received: December 11, 2021; **Accepted:** February 12, 2023; **Published Online:** April 30, 2023

Please cite this article as:

Askaripour H, Mahdavisabet MA, Ashouri M, Shambayati H. Aspects of Punishing the Multiplicity of Criminal Results Caused by the Behavior of Medical Professionals. *Medical Law Journal*. 2022; 16(57): e75.

جنبه‌های مجازات‌دهی به تعدد نتایج مجرمانه ناشی از رفتار صاحبان حرف پزشکی^۱

حمید عسکری پور^۲ ID، محمدعلی مهدوی ثابت^۳ ID*، محمد آشوری^۴، هوشنگ شامبیانی^۵

۱. استخراج مقاله از رساله دکتری و عنوان رساله: تعدد مادی جرم با تأکید بر تعدد نتایج رفتار مجرمانه واحد در حقوق موضوعه ایران و فرانسه.
۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۳. استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول: m_mahdavisabet@srbiau.ac.ir)
۴. استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۵. استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: اهمیت روزافزون رفتار پزشکان در تحقق سلامت بیماران، یکی از مهم‌ترین مباحث حقوق کیفری، یعنی تعدد جرم و جنبه‌های مختلف آن را شایسته بررسی می‌سازد. از یکسو اهمیت جرائم پزشکان به دلیل آنکه از یک رفتار پزشک، گاه نتایج مختلف مجرمانه آسیب بدنی جبران‌ناپذیری در گونه‌های مختلف در پی دارد و این سؤال مهم را مطرح می‌کند که قواعد پاسخ‌دهی با سایر جرائم مشابهت دارد یا خیر. از سوی دیگر، پیش‌بینی تعدد نتیجه در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ (با آخرین اصلاحات آن به موجب قانون کاهش مجازات حبس تعزیری مصوب ۱۳۹۹ ش.) نظام حقوقی ناظر به جنبه‌های حقوقی مجازات‌دهی به این رفتارها را شایسته اشاره واکاوی می‌سازد.

روش: روش به کاررفته در پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات با ابزار اسنادی کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل پژوهش حاضر نویسندگان تلاش نموده‌اند تا صداقت علمی و ارجاعات توأم با اصالت را رعایت نمایند.

یافته‌ها: در این قالب دامنه و مصادیق رفتارهای مجرمانه پزشکان در تعدد نتیجه غالباً در قالب مصداق جنایات وارد بر اعضای بدن و داخل در برح دیات مطرح می‌نماید و از این حیث اساساً امکان تسری کیفر و آثار تعدد نتیجه با ابهام جدی مواجه است. نکته دیگر آنکه معیار تعدد نتایج برخاسته از جرائم و تخلفات پزشکان، در قانون سازمان نظام پزشکی مصوب ۱۳۸۳ نیامده و رجوع به عموماً قانون مجازات اسلامی پاسخگو و تأمین‌کننده پاسخ‌دهی افتراقی به رفتارهای صاحبان حرف پزشکی نمی‌باشد.

نتیجه‌گیری: نتایج متعدد گاهی عنوان مجرمانه دارند و گاهی عنوان تخلف و گاهی نیز تخلف منتج به جنایت و مشمول عنوان کیفری می‌گردد که خود فروعات مهمی دارد. این مباحث فنی در کنار دوگانگی نهادی در مجازات‌دهی به این رفتارها، خود نشانگر اهمیت مضاعف پرداختن به بحث تعدد نتایج مجرمانه و رفتار صاحبان حرف پزشکی است.

واژگان کلیدی: تعدد نتیجه؛ صاحبان حرف پزشکی؛ مجازات‌دهی

نویسنده مسئول: محمدعلی مهدوی ثابت؛ پست الکترونیک: m_mahdavisabet@srbiau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۳؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۲/۱۰

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Askaripour H, Mahdavisabet MA, Ashouri M, Shambayati H. Aspects of Punishing the Multiplicity of Criminal Results Caused by the Behavior of Medical Professionals. Medical Law Journal. 2022; 16(57): e75.

مقدمه

رویه قضایی اصولاً قائل به مسئولیت پزشک در فرض احراز قصیر می‌باشد (۱)، بر مبنای مسئولیت بخشی به پزشکان، در مرحله تعیین مجازات بر رفتار آن‌ها، بحث مهمی که قابلیت طرح پیدا می‌کند، تعدد نتایجی است که در اثر رفتار واحد ایجاد می‌شود. در تعدد نتیجه که یکی از فروعات قاعده تعدد جرم است. قانونگذار توجه خود را معطوف به تعدد افعال مرتکب ندانسته، بلکه به نتایج حاصل از رفتار واحد وی توجه داشته و خطرناکی وی که منجر به نتایج متعددی می‌شود را کمتر از تعدد افعال نمی‌داند. قانونگذار برای اولین بار در تبصره ۱ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در بحث جرائم تعزیری به تعریف و بیان حکم عمل واحد منجر به نتایج پرداخته است. این تبصره مقرر می‌دارد: «در صورتی که از رفتار مجرمانه واحد، نتایج مجرمانه متعدد حاصل شود، طبق مقررات فوق عمل می‌شود...». لذا این امکان وجود دارد که پزشک صرفاً رفتار واحدی را مرتکب شود، اما در اثر آن جرائم متعددی واقع گردد، به عبارتی دیگر رفتار واحد است، اما نتایج متعدد. در چنین شرایطی صرف نگرش سنتی به این موضوع این عقیده را در مجازات‌دهی به مرتکب در پی دارد که فرد یک رفتار مادی بیشتر انجام نداده و در نتیجه یک جرم بیشتر اتفاق نیفتاده پس بیشتر از یک مجازات به وی تعلق نمی‌گیرد. ممکن است گفته شود که این عقیده یا نظر باعث می‌شود که برخی از جرائم ارتكابی بدون مجازات باقی بماند و این امر یا قاعده کلی که بیان می‌دارد هر جرمی مستحق مجازاتی مستقل است، مغایرت دارد و موجب گریز بسیاری از پزشکان از قانون گردد. نتیجه به مفهوم یک مسأله قانونی و تجاوز اعمال شده به حق یا مصلحتی است که قانونگذار آن را شایسته حمایت کیفری دانسته است، در این یک مفهوم می‌گوییم نتیجه قتل، تجاوز به حق زندگی، نتیجه ضرب و جرح، تعدی به حق سلامت جسمانی و نتیجه سرقت، تعدی به مالکیت و تصرف است (۲). مصادیق رفتارهای پزشکان از منظر تعدد نتیجه مجرمانه، نیازمند واکاوی است، بدین شرح که این نتایج می‌توانند چه عناوینی به خود بگیرد و بحث این عناوین

در کنار نوع رفتارهای واحد پزشکان که نتایج متعددی را در پی دارند، به تخصصی‌شدن بحث می‌افزاید. نکته مهم دیگر آن است که گاهی رفتار واحد پزشکان، صرفاً یک رفتار واحد مشخص نیست، بلکه در عمده موارد مجموعه اقداماتی تلقی می‌گردد که از یک زمان آغاز و در زمانی دیگر به اتمام می‌رسد. در این بحث، رویه قضایی با دشواری بیشتری مواجه خواهد شد، لذا نیاز است که رفتارهای تخصصی پزشکی را در چارچوب تبصره ۱ ماده ۱۳۴ ق.م.ا. ۱۳۹۲ جزئی‌تر مورد بررسی قرار داد و خلأهای احتمالی را تبیین کرد، هرچند در فقه عنوانی به نام «تعدد نتیجه» بیان نشده، اما معنای مشترک با آنکه به بحث ما مربوط می‌شود، تداخل اسباب است (۳). این تداخل اسباب در بحث تعدد نتایج مجرمانه ناشی از رفتار واحد پزشکان قابلیت بحث پیدا می‌کند. در این مقاله تلاش می‌گردد تا در سه قسمت، نخست دامنه ماهیت‌شناسی نتایج بر مبنای رفتار پزشکان با هدف شناسایی عمومات کلی چگونگی امکان تعدد نتیجه توسط رفتار پزشک؛ دوم وصف قانونی موضوعات تعدد نتایج ناشی از رفتار پزشکان مورد تحلیل قرار گیرد که این نتایج در چه مصادیق مجرمانه‌ای قابل تصور هستند؛ سوم مجازات‌دهی بر اساس نتایج و سیاست‌های تعیین کیفر که ناظر به فروعات تعیین مجازات پزشکان در محکومیت به تعدد نتیجه است به بحث گذاشته می‌شود.

۱. دامنه ماهیت‌شناسی نتایج بر مبنای رفتار پزشکان: با توجه به اینکه اقدام پزشکان، لزوماً در یک رفتار واحد خلاصه نمی‌شود و می‌توان از آن به مجموعه عملیات پزشکی تعبیر نمود، لذا در وهله اول این موضوع محل بحث است که آیا موضوع این عملیات مختلف که دارای چند نتیجه است همان رفتار واحد مورد نظر در تعدد نتیجه است یا خیر؟^۱ به عنوان مثال جراح در عمل جراحی چندین تخلف علمی را مرتکب می‌شود و نتیجه همه آن‌ها منجر به مرگ بیمار می‌شود یا نسخه اشتباه پزشک در تجویز چند داروی نامناسب با وضعیت بیمار به مرگ یا صدمات جسمانی متعدد به بیمار منتهی می‌گردد. به نظر می‌رسد که در عملیات جراحی اطلاق عرفی و

نیز پیوستگی زمانی و عدول از پیچیدگی‌های مختلف، باعث می‌شود که این سلسله اقدامات عنوان واحدی دانسته شود.

۱-۱. تعدد نتایج مشابه و مختلف ناشی از رفتار پزشکان:

سؤال اولی که در باب تعدد نتیجه رفتار پزشک قابلیت طرح دارد این است که آیا نتایج حاصله باید مختلف باشند و یا تشابه آن‌ها نیز برای شمول این موضوع کفایت می‌کند؟ با توجه به تبصره ۱ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی می‌توان گفت که لازمه وجود نتایج مجرمانه متعدد «تعدد موضوع جرم» یا «تعدد مجنی‌علیه» می‌باشد، به علاوه در تعدد نتیجه، گاه نتایج واقع شده دارای یک وصف مجرمانه است. از این حیث، در رابطه با نتایج ناشی از رفتارهای پزشک، ممکن است یک عضو از انسان چند جراحت و یا چند عضو جراحت مشابه پیدا کند. در این خصوص این چالش نظری ممکن است مطرح گردد که چنانچه این دو اتفاق رخ دهد، می‌توان حکم به تعدد نتیجه را با قید انتخاب مجازات اشد برای رفتار پزشک انتخاب نمود یا خیر؟ در این راستا تعدد موضوع و یا تعدد به شکل کمی ممکن است قوت بیشتری در راستای حمایت از تمامیت و سلامت جسمانی اشخاص داشته باشد. هدف از طرح این نگرش آن است که بررسی چالش برخی جنبه‌های بدیهی تعدد نتیجه در رابطه با عملکرد صاحبان حرف پزشکی اهمیت می‌یابد، زیرا ممکن است قواعد متفاوتی را برای حمایت جامع تر بدست بدهد، مضافاً اینکه پیچیدگی موضوعات درمانی - پزشکی نیز اقتضای این موضوع را دو چندان می‌سازد.

۱-۲. نتایج برخاسته از ترک فعل پزشکان: نتیجه‌ای که

معمولاً از فعل واحد حاصل می‌شود، ممکن است با ترک فعل نیز تحقق یابد، زیرا پزشکان اشخاصی هستند که در مقررات نظام پزشکی و مقررات عام وظایف مختلفی بر آن‌ها بار می‌شود و بسیاری از جرائم آن‌ها در قالب ترک فعل متصور می‌باشد. همچنین تنها زمانی می‌توان نتیجه مجرمانه را به حساب تارک فعل گذاشت که قانونگذار مخاطب را به انجام دادن فعلی تکلیف کرده باشد. فقط در این صورت است که اگر مکلف آنچه را که بر عهده وی است، ترک نماید و نتیجه مجرمانه واقع گردد، مقصر شناخته می‌شود. برای نخستین بار در قانون

مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، این صورت از رفتار مادی در ماده ۲۹۵ پذیرفته شده است. بر طبق این ماده: «هرگاه کسی فعلی که انجام آن را بر عهده گرفته یا وظیفه خاصی را که قانون بر عهده او گذاشته است، ترک کند و به سبب آن، جنایتی واقع شود، چنانچه توانایی انجام آن فعل را داشته باشد، جنایت حاصل به او مستند می‌شود و حسب مورد عمدی، شبه‌عمدی یا خطای محض است، مانند اینکه مادر یا دایه‌ای که شیردادن را بر عهده گرفته است، کودک را شیر ندهد یا پزشک یا پرستار وظیفه قانونی خود را ترک کند»، لذا ملاحظه می‌شود که قانونگذار برای تحقق این نوع از جرم شریطی را در این ماده در نظر گرفته است که عبارتند از: وجود وظیفه خاص قانونی یا بر عهده گرفتن وظیفه توسط فرد و ترک آن، وجود رابطه سببیت بین ترک وظیفه و وقوع جنایت (قابلیت استناد به تارک فعل)، توانایی در انجام آن فعل، لذا در صورت عدم وجود یکی از این شرایط جرم فعل ناشی از ترک فعل مطابق قانون رخ نخواهد داد و فرد مورد نظر قابل سرزنش قانونی نمی‌باشد. مثال قانونگذار از شخص پرستار، نشان از اهمیت امور پزشکی و تعهدات و وظایف مهمی است که بر دوش صاحبان حرف پزشکی است. ترک فعل در چنین حرفه حساسی، به راحتی می‌تواند آثار جبران‌ناپذیری که عموماً هم متعدد هستند را به دنبال داشته باشد، ضمناً عدم اشاره به پزشک، دلالت بر عدم امکان نیست، بلکه به طریقی اولی، می‌توان وی را که نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای دارد، مشمول این وضعیت دانست.

۱-۳. نتایج عمدی و غیر عمدی متعدد پزشکان: در اینجا

یک سؤال بنیادین قابل طرح می‌باشد و آن آن است که آیا در تعدد نتیجه، علاوه بر قصد فعل، قصد ایجاد نتایج متعدد نیز لازم است یا صرف ایجاد نتایج غیر ارادی در نتیجه فعل ارادی کفایت می‌کند؟ شاید آنچه که در تقسیم‌بندی به سوءنیت قطعی و سوءنیت احتمالی تعبیر شده به بحث ما کمک کند. اراده قطعی آن است که مرتکب، عناصر جرم را به صورت یقینی بداند و رفتار مجرمانه و نتیجه آن را قصد کند، مثلاً با قصد قتل الف، به سوی وی شلیک نماید. اراده احتمالی آن

است که مرتکب، عناصر جرم را می‌داند و رفتار فیزیکی را اراده می‌کند، اما نتیجه را قصد نمی‌کند، بلکه فقط انتظار تحقق آن را دارد^۲. بنابراین مرتکب در هر دو صورت علم به عناصر دارد و رفتار فیزیکی را نیز اراده می‌کند، اما در صورت نخست، نتیجه را نیز اراده می‌کند، در حالی که در صورت دوم، نتیجه را اراده نمی‌کند، بلکه وقوع آن را احتمال می‌دهد (۴).

پزشک در انجام تمامی اقدامات پزشکی اعم از معالجات درمانی و اعمال جراحی در درجه اول باید رضایت بیمار یا اولیای یا سرپرستان یا نمایندگان قانونی وی را اخذ کند (در موارد فوری اخذ رضایت ضروری نیست) و در مرتبه بعدی رعایت موازین فنی و علمی و نظامات دولتی ضروری است. حال اگر پزشک در حین معالجات، مرتکب تقصیر یا قصوری شود (اعم از بی‌احتیاطی، بی‌مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات فنی) در این صورت ضامن خسارات جانی و بدنی وارده به بیمار خواهد بود. نکته مهمی که باید به آن توجه داشت، اینکه اقدامات پزشکان، مادام که عمدی در کار نباشد و فقط متضمن قصور یا تقصیر باشد، غیر عمدی محسوب شده و در موارد فوت طبق ماده ۶۱۶ قانون مجازات اسلامی «تعزیرات» به پرداخت دیه و حبس و در سایر موارد به پرداخت دیه یا ارض محکوم خواهند شد. با توجه به اینکه امر پزشکی کاملاً تخصصی است احراز تقصیر یا قصور پزشک بر عهده متخصصان مربوطه در سازمان پزشکی قانونی یا نظام پزشکی خواهد بود. به موجب ماده ۶۱۶ «در صورتی که قتل غیر عمد به واسطه بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی یا اقدام به امری که مرتکب در آن مهارت نداشته است یا به سبب عدم رعایت نظامات واقع شود، مسبب به حبس از یک تا سه سال و نیز به پرداخت دیه در صورت مطالبه از ناحیه اولیای دم محکوم خواهد شد، مگر اینکه خطای محض باشد.»

به موجب ماده ۴۹۵ قانون مجازات اسلامی «هرگاه پزشک در معالجاتی که انجام می‌دهد موجب تلف یا صدمه بدنی گردد، ضامن دیه است، مگر آنکه عمل او مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد یا اینکه قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتکب تقصیری هم نشود و چنانچه أخذ برائت از مریض به دلیل نابالغ یا مجنون بودن او، معتبر نباشد و یا تحصیل برائت

از او به دلیل بیهوشی و مانند آن ممکن نگردد، برائت از ولی مریض تحصیل می‌شود.» بر اساس تبصره ۱ نیز «در صورت عدم قصور یا تقصیر پزشک در علم و عمل برای وی ضمان وجود ندارد، هرچند برائت أخذ نکرده باشد.» اصل ضمانت پزشک نیز در ماده ۴۹۶ قانون مجازات اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است «پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر می‌نماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است، مگر آنکه مطابق ماده ۴۹۵ این قانون عمل نماید.» موارد خروج استثنایی از ضمانت پزشک نیز در تبصره ۱ این ماده آمده است: «در موارد مزبور، هرگاه مریض یا پرستار بداند که دستور اشتباه است و موجب صدمه و تلف می‌شود و با وجود این به دستور عمل کند، پزشک ضامن نیست، بلکه صدمه و خسارت مستند به خود مریض یا پرستار است.» در نهایت نیز ماده ۴۹۷ از ق.م.ا. ۱۳۹۲ یک استثنای دیگر را مقرر کرده که به موجب آن «در موارد ضروری که تحصیل برائت ممکن نباشد و پزشک برای نجات مریض، طبق مقررات اقدام به معالجه نماید، کسی ضامن تلف یا صدمات وارده نیست.»

۲. وصف قانونی تعدد نتایج ناشی از رفتار پزشکان: با توجه به مقررات مختلف کیفری و پیراکیفری، می‌توان وصف قانونی حاکم بر نتایج ناشی از رفتار پزشک را به شکل ذیل تقسیم و تبیین نمود.

۱-۲. جرائم پزشکان: مرجع احراز جرم و تعیین مجازات آن بر عهده مراجع قضایی اعم از دادسرا و دادگاه‌های کیفری است، البته در این مورد هم به لحاظ تخصصی بودن موضوع، از نظرات کارشناسی سازمان پزشکی قانونی و سازمان نظام پزشکی استفاده می‌شود، ولی تعیین تقصیر و یا قصور کادر پزشکی و یا بی‌گناهی آنان در نهایت بر عهده مقام قضایی است، چنانچه تخلف پزشکان و کادر پزشکی متضمن یکی از عناوین مجرمانه مانند قتل یا ضرب و جرح و نقص عضو اعم از عمدی یا غیر عمدی و سقط جنین برخلاف ضوابط و مانند آن باشد، با مرتکب آن برابر مجازات‌های مندرج در قوانین جزایی به خصوص قانون مجازات اسلامی برخورد خواهد شد که

قسمت اخیر که فرقی بین عمل عمدی و یا غیر عمدی وجود ندارد و در هر دو صورت دیه و مجازات قصاص، قابل توجیه نمی‌باشد. امری که در ماده ۲۹۹ ق.م.ا بر آن تأکید شده است، مگر اینکه همه ضربات در حکم واحد باشند، مثلاً شخص ضرباتی را با چاقو پی در پی به مجنی‌علیه وارد کند و موجب مرگ او شود.

۲-۱-۲. **جرائم مستوجب دیه:** از نظر فقهی، هر چند در فقه عنوانی به نام «تعدد نتیجه» بیان نشده، اما معنای مشترک با آن که به بحث ما مربوط می‌شود، تداخل اسباب می‌باشد. برای مثال آن را می‌توان به رفتار واحد وارد کردن مواد سمی به آب در نظر گرفت (ماده ۶۸۸ ق.م.ا) که از یکسو منجر به تلف و مسمومیت حیوانات دیگران مثلاً پرورش ماهی (ماده ۶۷۹ ق.م.ا) و از سوی دیگر باعث از بین رفتن محصولات دیگری (ماده ۶۸۵ ق.م.ا) می‌شود. روشن است که در این مثال یک رفتار بیشتر صورت نگرفته، اما منجر به نتایج متفاوتی شده است. تداخل اسباب در احکام فقهی به معنای این است که اشتراک چندین سبب بر یک مسبب چه تأثیری دارد، مانند آنکه با تحقق چند سبب شرعی برای غسل، تنها یک عمل غسل واجب می‌شود یا خیر؟ در منابع اصولی و فقهی این بحث وجود دارد که آیا اصل تداخل اسباب متعدد برای یک مسبب، حکم شرعی است یا اصل عدم تداخل آن‌ها است، مگر آنکه برای تداخل دلیل وجود داشته باشد. نخستین فقیه شیعی که بحث تداخل اسباب را به عنوان قاعده مطرح کرده، شهید اول در القواعد و الفوائد است (۶)، پس از وی، فقها این مسأله را در شمار قواعد فقهی مطرح کرده‌اند. همچنین باید توجه داشت که برخلاف جرائم تعزیری در جرائم مستوجب حدود، قصاص و دیات قاعده جمع مجازات‌ها اجرا می‌گردد. (۷)

۲-۱-۳. **جرائم تعزیری پزشکان:** بازشناسی کلی مصادیقی که در مقررات برای پزشکان به مجازات تعزیری موصوف شده‌اند، می‌تواند در بازشناسی جامع‌تر از دامنه نتایج مجرمانه موضوع تعدد مؤثر واقع گردد.

حسب مورد مجازات‌هایی مانند حبس، جزای نقدی و پرداخت دیه و حتی محرومیت از اشتغال به حرفه طبابت را دربر خواهد داشت.

۱-۱-۲. **جرائم مستوجب قصاص:** صورت دیگر و در واقع محل نزاع در جایی است که مثلاً شخص با ضربه‌ای واحد هم دست را می‌برد و هم گوشش و هم گردن فرد زده می‌شود، یعنی همه را با یک ضربت انجام دهد. همچنین در جایی که با دو ضربه متوالی هم گوش فرد بریده می‌شود و هم گردنش زده می‌شود یا با دو ضربه غیر متوالی دو جنایت انجام شود، یعنی اول گوش فرد بریده می‌شود و بعد از چند دقیقه سر وی را هم قطع کند.

در این رابطه ماده ۲۹۷ ق.م.ا مقرر می‌دارد: «اگر مرتکب با یک ضربه عمدی، موجب جنایتی بر عضو شود که منجر به قتل مجنی‌علیه گردد، چنانچه جنایت واقع شده مشمول تعریف جنایات عمدی باشد، قتل عمدی محسوب می‌شود و به علت نقص عضو یا جراحاتی که سبب قتل شده است به قصاص یا دیه محکوم نمی‌گردد.» به نظر می‌رسد قانونگذار قاعده تداخل جنایات را با زدن یک ضربه که موجب قطع عضو و مرگ فرد می‌شود، پذیرفته است. از متن ماده استفاده می‌شود که هرگاه نقص عضو و قتل با بیش از یک ضربه اتفاق بیافتد، هم قصاص عضو و هم قصاص نفس، هر دو جاری می‌شود (۵). همچنین در این رابطه یک رأی مشورتی صادر شده است. این رأی مقرر می‌دارد «اگر عملی موجب شکستگی و یا قطع عضو و نهایتاً همان عمل منتهی به قتل مجنی‌علیه شود، فقط مجازات قتل اعمال می‌شود، اما اگر عملی موجب قطع عضو و عملی دیگر موجب قتل جانی گردد مرتکب به هر دو دیه و مجازات محکوم خواهد شد و فرقی فی‌مابین آنکه هر دو عمل عمدی یا غیر عمدی و یا یکی عمدی و دیگری غیر عمدی باشد، نیست» (نظریه ۷/۲۶۰۷ - ۱۳۷۷/۴/۳۱ اداره حقوقی)، هر چند که می‌توان گفت نظر اداره حقوقی در مورد ضربه واحد یا متعدد و تعدد مجازات صحیح می‌باشد، بدین گونه که فرد با زدن هر دو ضربه یک جرم را مرتکب می‌شود و بایستی برای هر جرم مجزا، مجازات جداگانه‌ای را تحمل کند، اما در مورد

پزشک می‌رود و پزشک مزبور نیز بدون معاینه و هرگونه اقدام پزشکی مبادرت به صدور گواهی مبنی بر صعب‌العلاج بودن بیماری فرد مذکور می‌نماید. به تدریج که موارد عدول از موازین پزشکی افزایش می‌یابد، جامعه احساس ناامنی نموده و جرم صدور گواهی خلاف پزشکی جرم‌انگاری می‌شود (۸). قانونگذار ما نیز این موضوع را در ماده ۵۳۹ قانون مجازات اسلامی پیش‌بینی نموده است. بر اساس ماده مذکور «هرگاه طبیب تصدیق‌نامه برخلاف واقع درباره شخصی برای معافیت از خدمت در ادارات رسمی یا نظام وظیفه یا برای تقدیم به مراجع قضایی بدهد به حبس از شش ماه تا دو سال یا به سه تا دوازده میلیون ریال جزای نقدی محکوم خواهد شد و هرگاه تصدیق‌نامه مزبور به واسطه اخذ مال یا وجهی انجام گرفته علاوه بر استرداد و ضبط آن به عنوان جریمه، به مجازات مقرر برای رشوه‌گیرنده محکوم می‌گردد»، هرچند در ماده مذکور بر اساس قاعده جمع مجازات‌ها تعیین مجازات گردیده است، لیکن با لحاظ صدر ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ که در حال حاضر بر مصادیق متعدد حاکمیت دارد بایستی حداکثر مجازات هر دو بزه ارتكابی تعیین شده و سپس مجازات اشد اعمال گردد.

۲-۲. تخلفات پزشکان از نظر تعدد نتایج: تخلفات پزشکی
در مواردی صادق است که پزشک برخلاف قوانین و مقررات وضع شده صنفی رفتار می‌کند، مانند سهل‌انگاری در انجام وظیفه، نکته‌ای که قابل توجه است اینکه رسیدگی به تخلفات پزشکی توسط هیأت‌های بدوی انتظامی مانع رسیدگی توسط مراجع قضایی نمی‌شود، چراکه ممکن است پزشک اقدام به عملی نماید که واجد وصف مجرمانه باشد و چون چنین امری بالتبع تخلف نیز محسوب می‌شود، در چنین مواردی مراجع قضایی و هیأت‌های بدوی انتظامی هر کدام می‌توانند جداگانه به موضوع رسیدگی کنند.^۴

۲-۲-۱. تعدد نتایج موصوف به تخلفات پزشکان: مرجع تشخیص این امر سازمان نظام پزشکی است و به دلیل تخصصی بودن موضوع از نظرات کارشناسی متخصصان مربوطه استفاده خواهد شد. اگر تخلف پزشکان متضمن یکی از عناوین

۱-۳-۱-۲. مباشرت و همکاری در سقط جنین: اساساً این رفتار نوعی جرم تعزیری تلقی شده است و قانونگذار علاوه بر ماده ۳۰۶ از قانون مجازات اسلامی، در ماده ۶۲۴ نیز به این جرم اشاره کرده است. به موجب ماده مذکور «اگر طبیب یا ماما یا داروفروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامایی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کنند وسایل سقط جنین فراهم سازند و یا مباشرت به اسقاط جنین نمایند، به حبس از دو تا پنج سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط صورت خواهد پذیرفت.» به موجب ماده واحده قانون سقط درمانی مصوب ۱۳۸۴ «سقط درمانی با تشخیص قطعی سه پزشک متخصص و تأیید پزشکی قانونی مبنی بر بیماری جنین که به علت عقب‌افتادگی یا ناقص‌الخلقه بودن موجب حرج مادر است و یا بیماری مادر که با تهدید جانی مادر توأم باشد، قبل از ولوج روح (چهار ماه) با رضایت زن مجاز می‌باشد و مجازات و مسؤلیتی متوجه پزشک مباشر نخواهد بود. متخلفین از اجرای مفاد این قانون به مجازات‌های مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد.»

۲-۳-۱-۲. خودداری از کمک به مصدومین و افراد در معرض خطر جانی: مسؤلیت کیفری متصدیان امر پزشکی به نحو قابل توجهی در قانون مجازات خودداری از کمک به مصدومین و رفع مخاطرات جانی مصوب ۱۳۵۴ پیش‌بینی شده است.^۵ مسؤلیت کیفری موضوع قانون فوق تمام حرف پزشکی را شامل می‌شود، زیرا عبارت «اگر مرتکب از کسانی باشد که به اقتضای حرفه خود می‌توانسته کمک مؤثری بنمایند...» منحصر به پزشکان نبوده، بلکه تمام افراد حرف وابسته به پزشکی را نیز دربر می‌گیرد.

۲-۳-۱-۲. صدور گواهی خلاف واقع پزشکی: یکی از جرائم مرتبط با امر پزشکی موضوع اظهار نظرهای خلاف واقع پزشکان می‌باشد. دستگاه‌ها و مؤسسات موجود در جامعه در مواردی نیاز به اطلاع از واقعیت مسائل پزشکی دارند تا بر اساس گواهی صادره توسط پزشکان اقدام نمایند. در برخی موارد متصدیان امر پزشکی برخلاف واقع اظهار نظر می‌نمایند. به طور مثال فرد مشمول برای فرار از خدمت نظام وظیفه نزد

نباشد: اولاً با توجه به اینکه برای مسئولیت کیفری پزشک وجود تقصیر و احراز رابطه سببیت میان آن و رفتار لازم می‌باشد، این موضوع قابلیت بحث دارد که آیا آن تخلف سابق می‌تواند نوعی تقصیر محسوب گردد یا خیر؟ چنین به نظر می‌رسد که عدم رعایت نظامات می‌تواند به کل ارتکاب تخلف انتظامی باشد، ولی اساس بحث در زمان ارتباط آن با تعدد نتیجه زمانی پیچیده‌تر می‌گردد که فعل واحد دارای نتیجه‌های متعدد، باعث گشته است که دو مرجع صلاحیت پیدا کنند، در این صورت می‌توان چنین نظر داد که آغاز رسیدگی اداری انتظامی و اعلام نتیجه آن به مقام قضایی می‌تواند نوعی نظریه کارشناسی در احراز تقصیر تلقی گردد یا در صورت آغاز رسیدگی کیفری، می‌توان اظهار نظر کارشناسان مربوطه را عامل مهم تلقی کرد که برای مقام قضایی جنبه ارشادی پیدا می‌کند.

روش

روش به کاررفته در پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی می‌باشد و جمع‌آوری اطلاعات با ابزار اسنادی کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

یافته‌ها

در مقاله حاضر ضمن اشاره به کلیات تعدد نتیجه نسبت به سایر جرائم و پاسخ‌دهی به مجرمان، اشتراکات و تفاوت‌های قابل بحث میان آن‌ها با مرتکبان جرائم در حوزه پزشکی مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

بحث

در راستای جامعیت بحث تعدد نتیجه، ماحصل بحث زمانی کامل می‌گردد که بحث مجازات‌دهی مرتبط با این رفتار مورد شناسایی قرار گیرد. در این راستا جزئیات تداخل اسباب و تداخل دیات در جرائم متعدد از سوی پزشکان، امکان‌سنجی تأثیر یا عدم تأثیر رضایت بیمار بر عملیات پزشکی و در نهایت میزان و جزئیات دخالت اظهار نظر کارشناسان متخصص در

مجرمانه نباشد، فقط به عنوان تخلف انتظامی با آن برخورد خواهد شد. تبصره ۱ ماده ۲۸ قانون سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳ مقرر ساخته «عدم رعایت موازین شرعی و قانونی و مقررات صنفی و حرفه‌ای و شغلی و سهل‌انگاری در انجام وظایف قانونی به وسیله شاغلین حرف پزشکی و وابسته به پزشکی تخلف محسوب و متخلفین با توجه به شدت و ضعف عمل ارتكابی و تعدد و تکرار آن حسب مورد به مجازات‌های زیر محکوم می‌گردند...»^۵ تخلف انتظامی مواردی از قبیل: عدم رعایت نرخ مصوب تعرفه‌های پزشکی، ارائه داروهای مشابه به جای داروی اصلی، برخورد نامناسب کادر پزشکی با بیماران، عدم پذیرش بیماران اورژانسی توسط مراکز درمانی، نداشتن امکانات ضروری پزشکی را شامل می‌شود که مجازات‌ها نیز از نوع انتظامی است. قواعد تعدد نتایج متعدد برخاسته از یک رفتار تخلف گونه، در این قانون مشخص نشده است، اما به نظر می‌رسد که می‌توان ملاک را در همان مقررات عام تعدد مقرر در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ دانست.

۲-۲-۲. **تخلفات پزشکان منتهی به جنایت:** گاه ممکن است که پس از برخی تخلفات و به واسطه آن‌ها جنایاتی بر شخص بیمار رخ دهد. به عنوان مثال با ارائه داروهای مشابه به جای داروی اصلی، عدم پذیرش بیماران اورژانسی توسط مراکز درمانی و یا نداشتن امکانات ضروری جنایتی بر شخص رخ دهد. در این صورت چنانچه رفتار جدیدی رابطه سببیت را قطع نکند و همان تخلف باعث آن جنایت شده باشد، می‌توان تعدد نتیجه برخاسته از رفتار پزشک را شاهد بود. بنا بر مقررات و رویه موجود، تخلفات انتظامی در سازمان نظام پزشکی و به جرائم ارتكابی در دادسرا و دادگاه‌های کیفری رسیدگی می‌شود و رسیدگی هر یک از آن‌ها مانع رسیدگی دیگری نیست و چنانچه عمل پزشک متضمن تخلف انتظامی و جرم باشد، هر یک از مراجع انتظامی و مراجع قضایی مطابق صلاحیت‌های خود مکلف به رسیدگی هستند (۹)، اما در صورت وجود یک رفتار واحد و به منظور اعمال قواعد تعدد جرم، ممکن است این تفکیک همسو با عدالت نبوده و صحیح

اگر جنایت‌های متعددی بر اعضا و منافع دیگری روی دهد، ولی منتهی به مرگ مجنی‌علیه نگردد، آیا برای هر جنایتی باید دیه جداگانه تعیین نمود یا اینکه دیه اعضا و منافع در هم تداخل می‌کند؟ در این زمینه قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ از نظر آیت‌... خوبی پیروی کرده و در مواد ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱ در صورت تعدد صدمات و سرایت دیه اقل در اکثر تداخل می‌کند. لازم به ذکر است همانطور که صاحب جواهر می‌فرماید سرایت مسقط دیه اعضا است و کاشف از عدم استحقاق نیست (۹، ۱۲-۱۱).

پرداخت دیه اعضا به صورت مستقل و عدم تداخل دیات در مواد متعددی از قانون مجازات اسلامی بیان شده است، مانند مواد ۶۳۰ (در مورد صدمات وارده بر فک و دندان‌ها)، ۶۴۹ (در مورد صدمات وارده به نخاع)، ۶۷۸ (در مورد صدمات منتهی به زوال عقل)، ۶۹۴ (در مورد صدمات وارده به بینی)، ۷۱۷ (در مورد قتل مادر و سقط جنین و... بیانگر این مطلب می‌باشند. در دیات قاعده تداخل دیات بحث می‌شود و اینکه اگر چند جنایت بر کسی وارد شده باشد، آیا برای هر جنایت دیه جداگانه تعیین می‌شود، به این معنی که پرداخت‌کننده دیه می‌بایستی تمام آن‌ها را بپردازد یا اینکه دیه برخی جنایت در دیگری تداخل کرده، دیگر نیازی به پرداختن دیات متعدد نیست؟ به عبارت دیگر مراد از تداخل دیات آنکه پرداخت یک دیه، از پرداخت دیه دیگر یا دیات دیگر کفایت کند و مراد از عدم تداخل دیات آن است که پرداخت‌کننده دیه برای هر جنایت باید دیه آن را بپردازد. به طور کلی ملاک تعدد جرم و تعدد مجازات در جنایت‌ها دو چیز است: یکی وحدت و تعدد ضربه است، یعنی اگر ضربه‌ها متعدد باشد، اصولاً موجب تعدد مجازات است، مگر اینکه تمامی ضربه‌ها، یک نتیجه (مثلاً قتل) را در پی داشته باشد؛ ملاک دیگر، تعدد نتیجه است، یعنی اگر یک ضربه، نتایج متعدد داشته باشد، اصولاً مستوجب تعدد مجازات است، مگر اینکه خلاف آن بیان شده باشد. حکم دیات تابع قاعده عمومی است و قاعده عمومی همان «عدم تداخل اسباب و مسببات» است، یعنی برای هر عضو باید دیه جداگانه پرداخت شود (۱۰).

۲. تعدد نتایج در جرائم تعزیری با جرائم مستوجب قصاص یا دیه از سوی پزشکان: بر اساس ماده ۱۳۵ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ «در تعدد جرائم ... موجب قصاص و تعزیر مجازات‌ها جمع و ابتدا... قصاص اجرا می‌شود، مگر ... قصاص، سالب حیات و تعزیر حق‌الناس یا تعزیر معین شرعی باشد و موجب تأخیر اجرای حد نیز نشود که در این صورت

پزشکی قانونی می‌تواند ابعاد و جنبه‌های مختلف تعدد نتیجه از سوی مرتکبان جامعه پزشکی را بیان نماید. در تمام این جنبه‌ها، می‌توان این سؤال اساسی را مورد بررسی قرار داد که آیا شمول احکام مجازات تعدد مادی به تعدد نتیجه در خصوص پزشکی کارآیی دارد یا خیر؟

۱. تداخل اسباب و تداخل دیات در جنایات متعدد پزشکان: قانونگذار قانون مجازات اسلامی نیز این نظر را در ماده ۲۹۷ پذیرفته است، اما در دیات هم فقها و هم قانونگذار قانون مجازات اسلامی قائل به عدم تداخل می‌باشند و در سرتاسر این قانون، از جمله مواد ۶۳۰ (در مورد صدمات وارده بر فک و دندان‌ها)، ۶۴۹ (در مورد صدمات وارده به نخاع)، ۶۷۸ (در مورد صدمات منتهی به زوال عقل)، ۶۹۴ (در مورد صدمات وارده به بینی)، ۷۱۷ (در مورد قتل مادر و سقط جنین و... بیانگر این مطلب می‌باشند.

در دیات قاعده تداخل دیات بحث می‌شود و اینکه اگر چند جنایت بر کسی وارد شده باشد، آیا برای هر جنایت دیه جداگانه تعیین می‌شود، به این معنی که پرداخت‌کننده دیه می‌بایستی تمام آن‌ها را بپردازد یا اینکه دیه برخی جنایت در دیگری تداخل کرده، دیگر نیازی به پرداختن دیات متعدد نیست؟ به عبارت دیگر مراد از تداخل دیات آنکه پرداخت یک دیه، از پرداخت دیه دیگر یا دیات دیگر کفایت کند و مراد از عدم تداخل دیات آن است که پرداخت‌کننده دیه برای هر جنایت باید دیه آن را بپردازد. به طور کلی ملاک تعدد جرم و تعدد مجازات در جنایت‌ها دو چیز است: یکی وحدت و تعدد ضربه است، یعنی اگر ضربه‌ها متعدد باشد، اصولاً موجب تعدد مجازات است، مگر اینکه تمامی ضربه‌ها، یک نتیجه (مثلاً قتل) را در پی داشته باشد؛ ملاک دیگر، تعدد نتیجه است، یعنی اگر یک ضربه، نتایج متعدد داشته باشد، اصولاً مستوجب تعدد مجازات است، مگر اینکه خلاف آن بیان شده باشد. حکم دیات تابع قاعده عمومی است و قاعده عمومی همان «عدم تداخل اسباب و مسببات» است، یعنی برای هر عضو باید دیه جداگانه پرداخت شود (۱۰).

قابل تصور است (۵). با نظر به رویکرد قانونگذار در بحث رضایت بیمار، تعدد نتایج ناشی از تقصیر پزشک مشمول تعدد جرم و قابل تشدید است و در صورت عدم وجود تقصیر مبری از مجازات است که خود منتفی‌کننده بحث تشدید مجازات خواهد بود. در مواردی ممکن است بحث فنی‌تر گردد و آن حالتی است که چند نتیجه به واسطه عدم مطابقت عمل پزشک با مقررات پزشکی و موازین فنی باشد و رضایت بیمار نیز موجود باشد.

۴. جایگاه پزشکان قانونی در احراز تعدد نتایج مجرمانه پزشکان: در بحث تعدد نتیجه از سوی پزشک نیز اظهار نظر پزشکی قانونی جنبه‌های مختلفی از موضوع را برای اظهار نظر قضایی روشن می‌سازد. بر این اساس، ابتدائاً نوع نظر پزشکی قانونی مبنی بر اینکه آن نتایج در اثر یک رفتار بوده‌اند یا خیر می‌تواند نقطه آغازین و عامل ورود به بحث تعدد نتیجه و احکام آن از سوی مقام قضایی باشد، هرچند چند فعل نیز همان حکم فعل واحد را به طور کلی پیدا می‌کند. اظهار نظر دوم کارشناس را می‌توان مؤثر در یافتن این سؤال دانست که آیا نتیجه مجرمانه دوم خود نتیجه قهری نتیجه مجرمانه اول پزشک است و یا این دو نتیجه در عرض یکدیگر هستند؟ اهمیت این موضوع به دلیل اختلاف نظری است که بعضاً چنین مطرح می‌گردد که اگر نتیجه دوم نتیجه قهری باشد، تعدد نتیجه نیست و برخی با آن مخالف هستند. در نتایج ناشی از اقدام پزشک این موضوع اهمیت مضاعفی پیدا می‌کند، زیرا نتیجه قهری دانستن به معنای عدم تعدد و عدم تشدید و قهری‌ندانستن به معنای تعدد نتیجه و عامل تعیین مجازات اشد برای پزشک خواهد بود.

نتیجه‌گیری

صورت‌های مختلفی که در اثر رفتار پزشکان حادث می‌گردد، نشان‌دهنده لزوم بازکاوی وضعیت تعدد نتیجه در جرائم ارتكابی از سوی پزشکان است، زیرا فرضیه اساسی این مقاله آن است که عموماً ناظر به تعدد نتیجه جرم، در موضوع خاصی چون جرائم و تخلفات پزشکان و صاحبان حرف پزشکی

ابتدا تعزیر اجرا می‌گردد»، از جمله مصادیق تعدد در جرائم تعزیری با جرائم مستوجب حد یا قصاص تبصره ماده ۵۱۶، ماده ۵۷۸، ماده ۵۷۹، ماده ۵۸۷، تبصره ۲ ماده ۶۱۵، ماده ۶۲۲، ماده ۶۲۳ و ماده ۶۲۵ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ و نیز ماده ۳۰۶ و ماده ۳۰۷ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ می‌باشد. به عنوان نمونه بر اساس ماده ۵۸۷ تعزیرات، اذیت و آزار بدنی یا تهدید به قتل توقیف شده یا محبوس شده جرم بوده و مرتکب علاوه بر قصاص یا پرداخت دیه حسب مورد به یک تا پنج سال حبس و محرومیت از خدمات دولتی محکوم خواهد شد. جرم خاصی که می‌تواند از سوی پزشک ارتکاب یابد و فرض تعدد نتیجه در آن قابلیت بررسی دارد را می‌توان در رابطه با سقط جنین بحث نمود. به موجب ماده ۳۰۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ که ناظر بر جنایت عمدی بر جنین است: «جنایت عمدی بر جنین، هرچند پس از حلول روح باشد موجب قصاص نیست. در این صورت مرتکب علاوه بر پرداخت دیه به مجازات تعزیری مقرر در کتاب پنجم «تعزیرات» محکوم می‌شود». به علاوه بر اساس ماده ۶۲۴ قانون تعزیرات ۱۳۷۵ «اگر طبیب یا ماما یا داروفروش و اشخاصی که به عنوان طبابت یا مامایی یا جراحی یا داروفروشی اقدام می‌کنند وسایل سقط جنین فراهم سازند و یا مباشرت به اسقاط جنین نمایند به حبس از دو تا پنج سال محکوم خواهند شد و حکم به پرداخت دیه مطابق مقررات مربوط صورت خواهد پذیرفت.» در این صورت یک رفتار منتهی به سقط جنین می‌تواند در قالب تعدد نتیجه نیز مطرح گردد و مجازات‌های مختلفی را در پی داشته باشد که بررسی شیوه مجازات‌دهی در این خصوص نیز اهمیت می‌یابد.

۳. امکان‌سنجی تأثیر رضایت قبل از جراحی پزشک در

دامنه مجازات‌دهی تعدد نتایج: در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ نقیصه قانون سابق برطرف گردیده و در ماده ۴۹۵ مسؤولیت پزشک مقید بر تقصیر گردیده است^۶ (۷)، رویکرد نوین قانون مجازات اسلامی بدین معناست که عدم مسؤولیت مطلق پزشک در اثر وجود یک برائت‌نامه منتفی است و این مسؤولیت در صورت وجود تقصیر پزشک برای وی

لازم به ذکر است مقاله از رساله دکتری با عنوان «تعدد مادی جرم با تأکید بر تعدد نتایج رفتار مجرمانه واحد در حقوق موضوعه ایران و فرانسه» برگرفته شده است.

مشارکت نویسندگان

حمید عسکری پور: ارائه ایده و موضوع و تعیین عنوان، تدوین مقاله، جمع‌آوری مطالب و منابع و تدوین فهرست.

محمدعلی مهدوی ثابت: ویرایش مقاله و تکمیل منابع راهنمایی در جمع‌آوری مطالب و منابع و تدوین فهرست.

محمد آشوری و هوشنگ شامبیاتی: ویرایش مقاله و تکمیل منابع، مشاوره در جمع‌آوری مطالب و منابع و تدوین فهرست.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

پی‌نوشت

۱. البته این عملیات پزشکی را نیز نمی‌توان جرائم جمعی متحدالمصد دانست. جرم جمعی متحدالمقصد حاوی یک سلسله اعمال متوالی است که هر یک از اعمال جرم تلقی

گاه می‌تواند به نتایج حقوقی غیر قابل قبول و یا حداقل به ابهاماتی منتهی گردد؛ ابهاماتی که گاه به نفع پزشکان و گاه به ضرر آن‌ها قابل تفسیر می‌باشند. در ابتدا باید این برداشت از تبصره ۱ ماده ۱۳۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ مبنی بر لزوم وجود نتایج مختلف و نه شبیه را درباره پزشکان تعیین تکلیف نمود. به نظر می‌رسد در تعدد نتیجه، نتایج حاصله ممکن است دارای عناوین مشابه یا مختلف باشند، خواه تمام نتایج واقع شده دارای چند وصف مجرمانه باشند و یا نتایج ناشی از اقدامات پزشکی وصف واحدی را در پی داشته باشند. در عملیات پزشکی، در قالب تجویز دارو باشد و یا جراحی و...، چنانچه یک رفتار به نتایج مختلفی منتهی شود، این امر در قالب تعدد نتیجه و با احکام تعدد مادی قابلیت مجازات می‌یابد. اهمیت حمایت از سلامت بیماران نیز اقتضا می‌نماید که چنانچه نتایج متعدد مشابه نیز در بدن یک انسان رخ دهد، در صورتی که عموماً مجموع آن‌ها یک نتیجه تلقی نشوند، می‌توان حکم تعدد مادی در مجازات‌دهی به صاحبان حرف پزشکی را قابل دفاع دانست. چنانچه نتایج به وجودآمده در اثر رفتار واحد صاحبان حرف پزشکی همگی غیر تعزیری باشند، با رجوع به قاعده کلی جمع مجازات‌ها و تمامی مجازات‌ها اعمال می‌گردد. در حالت وقوع جرائم متعدد تعزیری نیز با اعمال همان قواعد انتخاب مجازات اشد برای یکی از نتایج رفتار واحد صاحبان حرف پزشکی تعیین‌کننده شیوه مجازات‌دهی به این مرتکبان می‌باشد. عموماً آنچه که از سوی رفتار واحد پزشکان رخ می‌دهد، به این شکل می‌باشد که یک رفتار هم مجازات انتظامی و هم محازات کیفری به دنبال دارد. این وضعیت در قالب حالتی خاص در تعدد نتیجه می‌توان مجازات‌دهی به شخص را مشخص نماید. در این وضعیت، می‌توان اهمیت شأن این دو مجازات و دو جنس متفاوت بودن را به مانند همان حالت وجود نتایج تعزیری و غیر تعزیری دانست و حکم جمع مجازات‌ها را برای مرتکبان مشغول به حرفه‌های پزشکی تسری داد. در نهایت با اشاره به لزوم دقت و توجه به پیچیدگی بسیار زیاد این اقدامات پزشکی به نظر می‌رسد که اظهار نظر پزشکان قانونی در ماهیت رفتار واحدی که قادر به ایجاد نتایج مختلف بوده یا خیر ضرورت دارد.

مجازات او را هم از دادگاه بخواهند؛ ۲- شورای حل اختلاف که در واقع به پرونده‌هایی که دیه درخواستی در آن‌ها کمتر از ۵ میلیون تومان می‌باشد، رسیدگی می‌کند؛ ۳- دادسرای انتظامی سازمان نظام پزشکی که نتیجه آن برخورد انتظامی با پزشک خواهد بود که طیف وسیعی از اقدامات از توبیخ کتبی تا لغو پروانه طبابت به شکل دائمی را دربر می‌گیرد. باز هم باید تأکید کرد که در اکثر موارد می‌توان هم به سازمان نظام پزشکی و هم به محاکم دادگستری به شکل همزمان مراجعه کرد و هیچ کدام مانعی برای صلاحیت دیگری محسوب نمی‌شود.

۵. تذکر یا توبیخ شفاهی در حضور هیأت‌مدیره نظام پزشکی محل؛ اخطار یا توبیخ کتبی با درج در پرونده نظام پزشکی محل؛ توبیخ کتبی با درج در پرونده نظام پزشکی و نشریه نظام پزشکی محل یا الصاق رأی در تابلو اعلانات نظام پزشکی محل؛ محرومیت از اشتغال به حرفه‌های پزشکی و وابسته از ۳ ماه تا ۱ سال در محل ارتکاب تخلف؛ محرومیت از اشتغال به حرفه‌های پزشکی و وابسته از ۳ ماه تا ۱ سال در تمام کشور؛ محرومیت از اشتغال به حرفه‌های پزشکی از بیش از ۱ سال تا ۵ سال در تمام کشور؛ محرومیت دائم از اشتغال به حرفه‌های پزشکی و وابسته در تمام کشور.

۶. ماده ۴۹۵: هرگاه پزشک در معالجاتی که انجام می‌دهد موجب تلف یا صدمه بدنی گردد، ضامن دیه است، مگر آنکه عمل او مطابق مقررات پزشکی و موازین فنی باشد یا اینکه قبل از معالجه برائت گرفته باشد و مرتکب تقصیری هم نشود...»؛ ماده ۴۹۶: پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر می‌نماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است، مگر آنکه مطابق ماده ۴۹۵ این قانون عمل نماید. تبصره ۲: در قطع عضو یا جراحات ایجادشده در معالجات پزشکی طبق ماده ۴۹۵ این قانون عمل می‌شود.

می‌شود، اما به قصد واحدی انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر، جرم جمعی متحدالمقصد، متشکل از یکسری اعمال متعدد است که طبع واحد دارند و همیشه متقارن می‌باشند، لذا این رفتارها تحت یک عنوان محکوم خواهد شد، نه چند جرم؛ این در حالی است که در تعدد نتیجه تنها یک فعل صورت می‌گیرد نه چند فعل.

۲. به اعتقادی «قانونگذار در تبصره ۱ ماده ۱۳۴ ق.م.ا. فقط به رفتار واحد اشاره نموده و قیدی در خصوص اینکه رفتار عمدی باشد، نیاورده است. بنابراین نتایج مجرمانه متعدد ممکن است از رفتار غیر عمدی نیز حاصل شود مانند مقتول یا مجروح نمودن چند نفر به دلیل بی‌احتیاطی در رانندگی» (۲).

۳. بر اساس این قانون، «هر کس شخص یا اشخاصی را در معرض خطر جانی مشاهده کند و بتواند با اقدام فوری به مراجع یا مقامات صلاحیت‌دار از وقوع خطر یا تشدید نتیجه آن جلوگیری کند، بدون اینکه با این اقدام خطری متوجه او یا دیگران شود و یا وجود استمداد یا دلالت اوضاع و احوال بر ضرورت کمک از اقدام به این امر خودداری نماید، به حبس جنحه‌ای تا یک سال و یا جزای نقدی تا پنجاه هزار ریال محکوم خواهد شد. در این مورد اگر مرتکب از کسانی باشد که با اقتضای حرفه خود می‌توانسته کمک مؤثری بنماید، به حبس جنحه‌ای از سه ماه تا دو سال یا جزای نقدی از ده هزار ریال تا یکصد هزار ریال محکوم خواهد شد. مسئولان مراکز درمانی اعم از دولتی یا خصوصی که از پذیرفتن شخص آسیب‌دیده و اقدام به درمان او یا کمک‌های اولیه امتناع نمایند، به حداکثر مجازات محکوم می‌شوند...».

۴. به عبارت خیلی ساده‌تر مردم در صورتی که مشکلی در روند درمان یا اقدامات پزشکی پیدا کنند، چه ناشی از جراحی‌های مختلف زیبایی باشد مانند جراحی بینی یا گونه یا لیپوساکشن و چه از اقدامات غیر جراحی مانند استفاده از لیزر، یا فرآیندهای دندان‌پزشکی و یا استفاده از خدمات زیبایی پوست می‌توانند به یکی از این مراجع مراجعه کنند: ۱- دادسرای ویژه امور پزشکی که از این طریق می‌توانند دیه و خسارات واردشده را مطالبه کرده و اگر پزشک مرتکب قصور شده باشد،

References

1. Abbasi A. A critique on the provisions of multiple crimes in the Islamic Penal Code 1392. *Journal of Culmination of Law*. 2014; 6(2): 155-178. [Persian]
2. Basami M, Varvai A. Multiplicity of criminal outcomes in Iranian jurisprudence and criminal law. *Journal of Studies in Islamic Law & Jurisprudence*. 2016; 7(13): 35-62. [Persian]
3. Azami AA, Heydari M, Jafari MJ. Investigation of the multiplicity of results and its comparison with the multiplicity of crimes. *Journal of Criminal Law Research*. 2017; 7(25): 159-189. [Persian]
4. Mohammadi J. Examining the criminal responsibility of medicine in the new Islamic Penal Law approved in 2013, Iran's judicial procedure. Thesis on Criminal Law and Criminology. Tehran: University of Tehran; 2014. [Persian]
5. Abdollahnejad M. Examining the effect of patient satisfaction on the doctor's guarantee in Iranian and Lebanese law. *Social Sciences Quarterly*. 2017; 3(3): 32-44. [Persian]
6. Jafari H. Multiplicity of crimes and its effects in the new Islamic Penal Code (approved in 1392). *Criminal Law Research Quarterly*. 2013; 2(5): 175-196. [Persian]
7. Yousefi Rad N. Jurisprudential and legal foundations of the effect of informed consent of innocence on the doctor's responsibility. *Medical Jurisprudence Quarterly*. 2015; 8(26-27): 67-107. [Persian]
8. Stefani G, Levasseur G, Bouloc B, General Criminal Law. Translated by Dadban H. 1st ed. Tehran: Allameh Tabatabai University Publications; 1993. Vol.2 p.784. [Persian]
9. Foroughi F, Rahimian R. Evaluation of the material multiplicity of punishment crimes in the Islamic Penal Code approved in 2012. *Shiraz University Legal Studies Journal*. 2014; 7(4): 171-203. [Persian]
10. Zera'at A. Distinguishing the state of spiritual multiplicity of crimes from similar titles. *Law Quarterly. Journal of Faculty of Law and Political Science*. 2013; 43(3): 69-87. [Persian]
11. Ghiasi J. Examining the unity or multiplicity of crime in the case of multiplicity of results. *Jurisprudence and Law Quarterly*. 2009; 5(20): 133-148. [Persian]
12. Ghiasi J, Yavari E. The verdict of related crimes in taziri crimes. *Criminal Law Research Journal*. 2014; 6(2): 155-179. [Persian]